

UOT:338.45; Jel G23

Parvin Hüseyn oğlu İDRİSLİ
ADAU-nun dissertantı
E-mail:parvin.idrisli@gmail.com

KREDİT RESURLARI MALİYYƏ TƏMİNATININ VƏ SABİTLİYİNİN ƏSAS VASİTƏLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – maliyyə təminatının və sabitliyinin reallaşdırılmasında əsas vasitələrdən hesab edilən kredit resurslarına istehlakçıların əlçatanlığının təmin edilməsi üzrə təklif və tövsiyələrin hazırlanması tədqiqatın əsas məqsədidir.

Tədqiqatın metodologiyası - araşdırılan problemə sistemli və kompleks yanaşma, maliyyə təminatının müxtəlif aspektlərinin tədqiqində müqayisəli təhlili, ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirmə ilə bağlı metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – alınmış nəticələrdən istehlakçıların maliyyə resurslarına ehtiyacının daha dolğun şəkildə ödənilməsi ilə bağlı nəzəri və praktiki problemlərin həll olunmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri – ölkənin müasir inkişaf səviyyəsi nəzərə alınmaqla maliyyə resursları ilə təminatın və kreditlərə olan tələbatın ödənilməsi üzrə təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – maliyyə təminatı, maliyyə sabitliyi və kreditləşmə arasındakı əlaqənin araşdırılması tədqiqatın orijinallığını xarakterizə edir. Qeyd edilən məsələlərə optimal yanaşma əsasında istehlakçılar və kredit təchizatçıları ilə iqtisadi əlaqələrinin səmərəliliyini təmin etmək istiqamətində nəticələri tədqiqatın əsas elmi yeniliyi hesab etmək olar.

Açar sözlər: *kredit, bank, maliyyə, risk, keyfiyyət, qiymətləndirmə.*

Giriş

İstehlakçıların kredit resursları ilə təmin olunması maliyyə siyasətinin ən vacib istiqamətlərindən biridir. İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində maliyyə resurslarının formalaşması və istifadəsi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, maliyyə sabitliyinin əsas şərtlərindən hesab edilir. Maliyyə sabitliyinin sərhədlərini müəyyən etmək ən vacib iqtisadi problemlərdən biridir, çünki maliyyə sabitliyinin pozulması subyektlərin müflisləşməsinə və istehsalın inkişafı üçün vəsait çatışmazlığına səbəb ola bilər. Maliyyə dayanıqlığı iqtisadi tarazlıq konsepsiyasının tərkib hissəsi olduğundan iqtisadiyyatda stasionar tarazlıq vəziyyətinə nail olmaq, ən mühüm mikro və makroiqtisadi vəzifələrdən biri kimi qəbul edilir [1, s. 37].

İqtisadiyyatın sabitliyi onun elementlərinin möhkəmliyini və etibarlılığını, sistem daxilindəki əlaqələri, daxili və xarici təsirlərə tab gətirmək qabiliyyətini əks etdirir. Beləliklə, davamlılıq və inkişaf vahid sistem kimi iqtisadiyyatın ən mühüm xüsusiyyətləridir. Davamlılıq geniş təkrar istehsalın həyata keçirilməsi, xarici mühitin mənfi təsirlərinin qarşısının alınması üçün resursların təmin edilməsi, eləcə də xarici mühitdə inkişaf edən tendensiyalara uyğun olaraq sistemin modernləşdirilməsi və uyğunlaşdırılması ehtiyacını da özündə birləşdirir. İqtisadi sistemin mənfi şoklarının potensial mənəblərini neytrallaşdırmaq və faktiki baş verən şoklarla bağlı zərərləri minimuma endirmək qabiliyyətini iqtisadi dayanıqlıq kimi şərh etmək mümkündür.

Məlumdur ki, istehsal sisteminin davamlı olması üçün o, daim təkamül etməlidir. Əgər sistem inkişaf etmirsə və iqtisadi potensialını artırmırsa, deməli, onun dəyişən bazar şərtlərinə effektiv uyğunlaşma qabiliyyəti azalır. Bununla belə, uzunmüddətli inkişaf prosesində subyektlər həmişə öz fəaliyyətindən maksimum mənfəət əldə etməklə əlaqəli olmayan müxtəlif strategiyalar tətbiq edir. Buna görə də onların məqsədlərini və tətbiq etdiyi strategiyaları əsaslandırmaq vacibdir. Beləliklə, subyektlərin səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün aşağıdakı vəzifələrin həlli zəruridir:

- istehlakçılar və təchizatçılarla cari iqtisadi əlaqələrinin səmərəliliyini təmin etmək;
- istehlakçılar və təchizatçılarla münasibətləri rəqiblərdən qorumaq;
- iqtisadi fəaliyyətin davamlılığını təmin etmək.

Maliyyə resurslarından istifadənin xüsusiyyətləri

Qeyd edilən məsələlərin həlli maliyyə sabitliyinin də vacib şərtlərindən hesab olunur. İstənilən subyekt öz inkişafı prosesində bir sıra mərhələlərdən keçir: istehsal həcmının artması; istehsalın müəyyən səviyyədə sabitləşməsi; istehsal səviyyəsinin azalması. İqtisadi ədəbiyyatda bu mərhələlər həyat dövrü adlanır. Davamlı inkişaf nöqtəyi-nəzərindən hər hansı bir subyektin fəaliyyəti bir həyat dövrü ilə məhdudlaşmır. İstehsalın azalması ilə bağlı subyekt yeni sabitləşmə səviyyəsinə çatır ki, bu da istehsal həcmının yenidən artması və nəticədə inkişafın yeni dövrünün başlanması üçün ilkin şərtə çevrilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə resurslarından istifadə təkrar istehsalın inkişaf mərhələlərinə uyğun şəkildə həyata keçirilməlidir. Artım mərhələsi kapitalın təkrar istehsalının genişlənmiş forması, sabitləşmə mərhələsi sadə forması, tənəzzül mərhələsi isə kapitalın təkrar istehsalının məhdudlaşmış forması ilə xarakterizə olunur. Subyektlərin davamlı inkişafı nöqtəyi-nəzərindən zəif həlqə kapitalın təkrar istehsalının məhdudlaşmış formasını xarakterizə edən istehsal həcmələrinin azalması mərhələsidir. Davamlı inkişaf, istehsal həcmələrində yeni artım istiqamətinə çıxarmaq yollarının müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Sabitlik, geniş mənada sistemin xarici və daxili təsirlər şəraitində tarazlığa yaxın dövrlərdə fəaliyyət göstərmək qabiliyyəti kimi şərh edilə bilər.

Subyektlərin sabitliyi, onun təkcə likvid və ödəmə qabiliyyətinə malik olmasını deyil, həm də normal fəaliyyət göstərməsi üçün kifayət qədər vəsaitə malik olduğu bir vəziyyəti əks etdirir. Bu, eyni zamanda maliyyə resurslarının, maliyyə potensialının kifayət qədər olmasını və sabitliyin qorunmasını nəzərdə tutur [3, s.18]. Öz növbəsində iqtisadi dayanıqlıq istehsal, maliyyə və biznes davamlılığından asılıdır. Maliyyə sabitliyi çərçivəsində ödəmə qabiliyyətini, likvidliyi və kredit qabiliyyətini fərqləndirmək olar. Ödəmə qabiliyyətinin sabitliyi, subyektin öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün davamlı qabiliyyətini ifadə edir. Ödəmə qabiliyyətinin bir nüansı, qısamüddətli öhdəliklərin ən mobil hissəsi ilə ən likvid fondlar arasındakı tarazlığın qiymətləndirilməsi ilə əlaqədardır. Əgər bu məsələyə pul vəsaitlərinin hərəkətinin qiymətləndirilməsi prizmasından yanaşsaq, o zaman ödəmə qabiliyyətinin sabitliyinə onların təhlili, subyektin pul vəsaitləri ilə təminatının təhlili baxımından axınların intensivliyinin qiymətləndirilməsini də daxil etmək olar. Bu, istehlakçıların kredit resurslarına ehtiyacları ilə onların təmin edilməsinin real imkanları arasındakı əlaqəni qiymətləndirməyə imkan verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ödəmə qabiliyyəti təkcə qısamüddətli öhdəliklərin ödənilməsi üzrə potensialı xarakterizə etmir, eyni zamanda, fasiləsiz fəaliyyəti davam etdirmək üçün zəruri olan dövriyyə aktivlərinin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Likvidlik sabitliyinin məzmunu, ödəniş sabitliyinə bənzəməklə, mümkün daxili və xarici təsirləri nəzərə alaraq, müəyyən bir müddət ərzində subyektlərin öz öhdəliklərini ödəmək üçün davamlı qabiliyyətini əks etdirir. Təcrübədə qısamüddətli öhdəliklərlə yanaşı, müxtəlif dərəcədə təcili öhdəliklər də fərqləndirilir. Buna görə də subyektlərin likvid dayanıqlığını öyrənərkən qısamüddətli öhdəliklər və subyektlərin səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməsinə imkan verən müəyyən bir maddi dövriyyə kapitalı olduqda, onların ödənilməsi imkanları arasındakı əlaqəyə xüsusi diqqət yetirilir. Bu məsələ ödəmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi və dövriyyə vəsaitlərinin strukturu ilə sıx bağlıdır. Belə halda, sahəvi xüsusiyyətlərlə müəyyən edilən alətlərin əsas komponentlərinin məzmununa xüsusi diqqət yetirilməsi vacibdir.

Kredit resursları istehlakçıların maliyyə təminatının əsas vasitələrindən biri kimi

Məlumdur ki, kredit resursları istehlakçıların maliyyə təminatının əsas vasitələrindən biridir. Bu baxımdan kredit qabiliyyəti iki mövqedən müəyyən edilir: birinci halda subyektə kreditor mövqeyindən, ikinci halda subyekt borcalan kimi öyrənilir. Birinci mövqe daha genişdir və təkcə ödəmə qabiliyyətinin sabitliyi komponenti, əhəmiyyətli miqdarda iqtisadi potensialın mövcudluğu ilə bağlıdır. İkinci mövqeyə görə, subyekt borcalan kimi qəbul edilir və ödəmə qabiliyyətindən

daha məhduddur. Bu halda subyektin yalnız kredit götürdüyü borcları ödəmək qabiliyyəti əsas götürülür. İqtisadi subyektlərin fəaliyyətinin davamlılığı, maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının dayanıqlığı və bazarda sabit mövqə əldə edilməsi ilə xarakterizə olunur. Ümumi şəkildə maliyyə sabitliyi subyektlərin uzunmüddətli sabitliyini müəyyən edir. Bu, kreditorlardan və investordan asılıqla, yəni kapital - borc vəsaitləri nisbəti ilə əlaqələndirilir. Öz likvid kapitalı ilə tam əhatə olunmayan əhəmiyyətli öhdəliklərin olması, iri kreditorlara öz vəsaitlərinin qaytarılmasını tələb etdikdə iflas üçün ilkin şərait yaradır. Eyni zamanda, borc vəsaitlərinin investisiyaya yönəldilməsi kapitalın gəlirliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Buna görə də maliyyə sabitliyini təhlil edərkən riski və gəlirliliyi əks etdirən göstəricilər sistemini nəzərə almaq vacibdir.

Maliyyə cəhətdən sabit subyekt odur ki, öz vəsaitlərindən istifadə etməklə aktivlərə (əsas vəsaitlər, qeyri-maddi aktivlər, dövrü vəsaitləri) qoyulan investisiyaları əhatə edir, əsassız debitor və kreditor borclarına yol verməməklə, öhdəliklərini vaxtında ödəyir. Maliyyə sabitliyi eyni zamanda, öz və borc vəsaitləri arasında maliyyə balansı şərti ilə zamanla ödəmə qabiliyyəti kimi başa düşülür. Əslində, maliyyə sabitliyi gəlirin və xərclərin sabit artımının nəticəsidir. Maliyyə sabitliyi bazar tələblərinə cavab verən və subyektlərin tələbatına cavab verən maliyyə resurslarının vəziyyəti ilə xarakterizə edilir. Bundan əlavə, maliyyə sabitliyi ümumi dayanıqlığın elementidir və onun maliyyə resursları ilə təminat səviyyəsini göstərir.

Araşdırmalar göstərir ki, maliyyə sabitliyi əsasən müxtəlif növ pul vəsaitlərinin hərəkətinin həcmi və vaxt baxımından bir-biri ilə necə sinxronlaşdırılması ilə müəyyən edilir. Bu baxımdan maliyyə strategiyası aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- minimal xərclə maliyyə resurslarının əldə edilməsi;
- maya dəyərindən daha yüksək gəlirlilik səviyyəsini təmin edən layihələrə kapital qoyuluşu;
- kapitalın və borc kapitalının cəlb edilməsinin məbləği və vaxtının müəyyən edilməsi.

Maliyyə sabitliyi ilə maliyyə alətləri arasında müəyyən ziddiyyətlər də mövcuddur. Belə ziddiyyətlər, subyektlərin öhdəliklərinin strukturunda maliyyə alətlərinin artımının, effektiv maliyyə qərarlarının qəbulu üçün meyarlardan biri kimi kapitalın rentabelliyyətinin artmasına səbəb olur. Eyni zamanda, borc kapitalının payının artması maliyyə sabitliyini azaldır və maliyyə riskinin artmasına səbəb olur. Bu zaman əsas vəzifə təkcə öz və borc pul arasında optimal nisbəti tapmaq deyil, həmçinin kapitalın orta çəkili dəyərini minimuma endirməklə yanaşı, maliyyə sabitliyini saxlamaq və ya artırmaq üçün lazımi şərait yaratmaqdır. Yalnız bu şərtlərə riayət etməklə maliyyə-təsərrüfat vəziyyətinin sabitliyini itirmədən, subyektlərin fəaliyyətinin səmərəliliyinin nəticə göstəricisi kimi kapitalın gəlirliliyinin artırılması təmin edilə bilər. Müvafiq olaraq, öhdəliklər portfeli kimi subyektlərin sərəncamında olan maliyyə resurslarının məcmusunu nəzərə alaraq optimal gəlir-risk nisbətinin tapılması ilə bağlı problemi həll etmək lazımdır [5, s. 61].

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində subyektlərin fəaliyyəti təkcə dayanıqlı inkişaf deyil, həm də özünü qorumaq problemlərinin həlli ilə məşğul olmağı zəruri edir. Bundan əlavə, subyektlərin özünü qorumaq problemi çoxşaxəlidir və təşkilati, kadr, innovasiya, istehsal, maliyyə idarəetməsi və müxtəlif maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqə məsələlərini əhatə edir. Bu sahədə əsas məsələlərdən biri də effektiv maliyyə idarəçiliyi problemidir. Maliyyə cəmiyyətin iqtisadi münasibətlər sistemi kimi təkrar istehsal prosesində vəsaitlərin dövrüyyəsinin vasitəçiliyi ilə bağlıdır. Vəsaitlərin dövrüyyəsi ümumi məhsulun və milli gəlirin formalaşmasını, yenidən bölüşdürülməsini və bu əsasda müxtəlif təyinatlı maliyyə resursları fondlarının formalaşmasını müəyyən edir.

Mikro səviyyədə maliyyə münasibətləri, istehsal olunmuş məhsulun ilkin bölgüsünə başlamazdan əvvəl yaranır. Bu münasibətlər, planlaşdırılan tədbirin maliyyələşdirilməsi məqsədilə maliyyə vəsaitlərinin yığılması kimi özünü göstərir. Maliyyə münasibətləri yeni dəyər yaradılması və ya mövcud dəyər bölüşdürülməsi prosesini müşayiət edir. İqtisadi ədəbiyyatda maliyyə resurslarının və onların müəssisənin kapitalı ilə əlaqəsinin müəyyən edilməsinə bir neçə yanaşma mövcuddur. Bu yanaşmaların öyrənilməsi son dərəcə vacibdir, çünki bazar iqtisadiyyatı şəraitində subyektlərin uğuru istehsalın özünün və maddi axınların idarə edilməsi üçün düzgün seçilmiş siyasətdən, böyük ölçüdə onun maliyyə resurslarının və kapitalının idarə olunması üçün əsaslandırılmış

strategiyadan asılıdır. Üstəlik, maliyyə idarəetməsinin göstərilən növü ilə həll olunan məsələlərin siyahısı kifayət qədər genişdir, çünki bu sahədə qəbul edilən idarəetmə qərarları subyektlərin fəaliyyətinin bütün növləri və yarandığı gündən başlayaraq onun həyat dövrünün bütün mərhələləri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

İqtisadi subyektlərin maliyyə resurslarını subyektlərin sərəncamında olan və maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirmək, geniş təkrar istehsal və işçilərin iqtisadi stimullaşdırılması xərclərini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulmuş pul gəlirləri və daxilolmaları kimi müəyyən edir. Bundan başqa, maliyyə resurslarını gəlir və xarici daxilolmalar şəklində maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirmək və geniş təkrar istehsalı təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlərin bir hissəsi kimi xarakterizə etmək olar. Maliyyə resursları subyektlərin bütün fəaliyyət növlərini həyata keçirmək üçün ehtiyac duyduğu aktivləri formalaşdırmaq üçün həm öz gəlirlərindən, həm əmanətlərindən, kapitalından və müxtəlif növ gəlirlərdən topladığı bütün vəsait mənbələridir. Maliyyə resursları maliyyə münasibətlərinin maddi daşıyıcısı olmaqla, sosial məhsulun dəyərini bölüşdürülməsində, müxtəlif səviyyəli büdcələr, büdcədən kənar fondlar vasitəsilə yenidən bölüşdürülməsində bu münasibətlərlə ifadə olunan mübadilə və bölgü proseslərinə vasitəçilik edir. Məlum olduğu kimi, maliyyə resursları fasiləsiz hərəkətdədir. Maliyyə resurslarının tədavül prosesində funksional formalarının daimi dəyişməsi sayəsində maliyyə resurslarının qaytarılması son nəticədə müəyyən artımla təmin edilir. Maliyyə resursları kimi yalnız geniş təkrar istehsal məqsədlərinə yönəldilmiş pul gəlirlərinin və daxilolmalarının daxil edilməsi məqsəduyğundur.

Beləliklə, subyektlərin maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi məhdud miqdarda maliyyə resursları ilə sadə və geniş təkrar istehsalın maliyyə təminatının forma və üsullarının, prinsiplərinin və şərtlərinin məcmusudur. Oxşar nöqtəyi-nəzərdən, maliyyə resursları subyektin sərəncamında olan pul formasında ifadə olunan kapitalın, əmlakın və digər aktivlərinin cəmidir. Qeyd edilən vəsaitlərdən müəyyən edilmiş funksiyaları yerinə yetirmək üçün maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti prosesində istifadə edə bilər. Bu onu göstərir ki, maliyyə resursları pul dəyərinə malik olan, təkrar istehsal prosesində mikro səviyyədə istifadə oluna bilən mövcud və mümkün vəsait və aktivlərin məcmusudur.

Təkrar istehsal yanaşması baxımından maliyyə resurslarının mahiyyətini aşağıdakı kimi ifadə etmək olar. Maliyyə resursları sadə və geniş təkrar istehsalın həyata keçirilməsi, maliyyə-kredit sistemi qarşısında öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş, subyektin və dövlətin sərəncamında olan pul gəlirləri, daxilolmaları və əmanətləridir. Bundan çıxış edərək, makrosəviyyədə maliyyə resurslarının əsas mənbəyinin, tədavül prosesində sərf olunan istehsal amillərinin kompensasiyası üçün istifadə olunan ümumi milli məhsulun dəyəri təşkil etdiyini qeyd etmək olar. Real istehsalın maliyyə resursları ilə təmin olunma dərəcəsini müəyyən etmək üçün kapitallaşmanın ümumi daxili məhsula nisbətindən istifadə edilir. İqtisadi böhranlar şəraitində milli sərvətin bir hissəsi də maliyyə resursları kimi çıxış edə bilər. Beləliklə, məqsəd nöqtəyi-nəzərindən makro səviyyədə maliyyə resurslarını iki qrupa bölmək olar: sadə təkrar istehsalda istifadə olunan istehsal amilləri, geniş təkrar istehsal üçün nəzərdə tutulan amillər.

Birinci qrup, ümumi məhsula sərf edilmiş dövriyyə vəsaitlərinin əvəzinin ödənilməsinə yönəldilmiş hissə və amortizasiya fondu hesabına, ikincisi hissə amortizasiya fondu, mənfəət və maliyyə bazarında səfərbər olunan vəsaitlər hesabına formalaşır. Subyektin normal fəaliyyətinin əsası, onun cari fəaliyyət və inkişafında yaranan ehtiyacları ödəmək qabiliyyətini təmin etmək üçün kifayət qədər maliyyə resurslarının olması ilə bağlıdır. Bu onu göstərir ki, maliyyə resurslarının formalaşması şəxsi və onlara bərabər tutulan vəsaitlər hesabına maliyyə bazarında resursların səfərbər edilməsi və yenidən bölüşdürülmə qaydasında maliyyə-bank sistemindən vəsaitlərin daxil olması hesabına həyata keçirilir [2, s.16]. Maliyyə resurslarının formalaşması subyektlərin yarandığı vaxtda, nizamnamə kapitalının, yəni təsisçilərin hesabına yaradılan əmlakın formalaşması zamanı baş verir. Nizamnamə kapitalının ölçüsü istehsal prosesinə qoyulan həmin vəsaitlərin - əsas və dövriyyə kapitalının həcmi göstərir.

Subyektlərin özünə məxsus olan maliyyə resurslarının digər əsas mənbəyi mənfəət və amorti-

zasiya ayırmalarıdır. Mənfəət və amortizasiya istehsala qoyulan vəsaitlərin dövriyyəsinin nəticəsidir və subyektin müstəqil idarə etdiyi maliyyə resurslarına aiddir. Amortizasiya ayırmalarından və mənfəətdən təyinatı üzrə optimal istifadə istehsalı genişləndirilmiş əsaslarla bərpa etməyə imkan verir. Xüsusilə yeni yaradılan subyektlər üçün əhəmiyyətli maliyyə resursları maliyyə bazarında səfərbər edilə bilər. Onların səfərbər edilməsinin formaları subyekt tərəfindən buraxılmış səhmlərin, istiqrazların və digər növ qiymətli kağızların satışı ilə əlaqəlidir.

Maliyyə resurslarının strukturu və mənbələri

Maliyyə resurslarının mahiyyəti göstərir ki, mənşəyinə görə onlar daxili və xarici resurslara bölünür. Daxili maliyyə resursları, xalis mənfəəti və amortizasiyanı əks etdirir. Xarici resurslar özü iki qrupa bölünür: özünün və borc vəsaiti. Kredit kapitalı maliyyə resursları baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və geri qaytarılma və ödəmə şərtləri ilə verilmiş pul vəsaitini xarakterizə edir. Məhz buna görə də nizamnamə kapitalı daxili və xarici komponentlərə bölünür. Maliyyə resurslarının formalaşması və istifadəsi prosesi təkrar istehsalın səmərəliliyini müəyyən edən sosial-iqtisadi sistemin inkişafının əsas aspektlərindən biridir.

Beləliklə, kapitala təkcə ümumi iqtisadi baxımdan deyil, həm də maliyyə idarəçiliyi mövqeyindən yanaşmaq məqsədəuyğundur. Kapital ən çox istifadə olunan iqtisadi kateqoriyalardan biridir. Subyektlərin yaradılması və inkişafının əsas iqtisadi əsası olan kapital onun fəaliyyət göstərməsi prosesində dövlətin, mülkiyyətçilərin və kadrların maraqlarını təmin edir. Subyektlərin kapitalı onun aktivlərinin formalaşmasına qoyulmuş pul, maddi və qeyri-maddi formalarda vəsaitlərin ümumi dəyərini xarakterizə edir. Kapital gəlir gətirən subyektin maliyyə resurslarını xarakterizə edir. Ona görə də bu iki kateqoriyanın təbəçiliyi nöqtəyi-nəzərindən kapital maliyyə resurslarının ən yüksək vəziyyətini ifadə edir, o zaman iqtisadi fəaliyyətdə iştirak edən bu resurslar mənfəət gətirir.

Maliyyə resursları müvafiq mənbələr vasitəsilə subyektlərin fəaliyyət dövriyyəsinə çevrilir. Onlara iki nöqtəyi-nəzərdən baxmaq olar: istehsal və digər məqsədlərə xidmət etmək üçün zəruri olan maliyyə resurslarını cəlb etmək, digər baxımdan potensial olaraq mövcud maliyyə mənbələrinin yaradılması, formalaşması prosesində istifadə olunan maliyyə dəstəyi metodlarının məcmusu. Maliyyələşdirmə subyektlərin kapitalını, pul gəlirlərini və fondlarını formalaşdırmaq və istifadə etmək, bu əsasda sadə və geniş təkrar istehsalı təmin etmək məqsədi ilə daxili və xarici mənbələrdən vəsaitlərin yönəldilmiş fəaliyyətidir [4, s.24]. Eyni zamanda, sadə və geniş təkrar istehsalın maliyyə təminatının forma və üsulları, prinsipləri və şərtləri toplusudur. Buna görə də maliyyələşdirmə alternativ maliyyə mənbələrinin müəyyən edilməsini, konkret mənbələrin seçilməsini, maliyyələşdirmə mənbəyinin növündən asılı olaraq resursların daxil olması və xərclənməsinin təşkilini əhatə edən prosesdir.

Maliyyələşdirmə mənbələrini üç əsas qrup təşkil edir: istifadə olunan, mövcud, potensial. Birincisi, subyektin kapitalını formalaşdırmaq üçün artıq istifadə olunan ehtiyacların maliyyələşdirilməsi mənbələrinin məcmusudur. Subyekt səviyyəsində istifadə olunan maliyyə resursları mənbələri nizamnamə kapitalı, əlavə kapital, əvvəlki illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti, yığılmış amortizasiya fondu və cari dövrün satışından əldə olunan gəlirdir. Mövcud mənbələr potensial olaraq istifadə oluna bilən mənbələrdir. Belə mənbələrdən daha geniş istifadə olunur. Mövcud mənbələrə nizamnaməyə uyğun olaraq formalaşan xüsusi təyinatlı fondlar, ehtiyat fondu və mallara, işlərə və xidmətlərə görə ödənişin təxirə salınması şəklində istifadə edilən kontragentlərin müvəqqəti sərbəst vəsaitləri daxildir. Potensial mənbələr maliyyə, kredit və hüquqi münasibətlər şəraitində subyektlərin fəaliyyəti üçün nəzəri cəhətdən istifadə edilə bilən mənbələrdir. Potensial mənbələrə həmçinin, subyektlərin imkanlarına, o cümlədən təşkilati-hüquqi formasına, mövcud kapital strukturuna, kredit tarixçəsinə, kredit qabiliyyətinin səviyyəsinə və s. əsasən maliyyə bazarında səfərbər oluna bilən vəsaitlər daxildir.

Nəticə

Göstərilənləri ümumiləşdirərək qeyd etmək olar ki, maliyyə sabitliyi subyektlərin fəaliyyətində davamlılığın əsas elementlərindəndir və aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir: maliyyə sabitliyi əsa-

sən, müxtəlif növ pul vəsaitlərinin hərəkətinin həcmi və vaxt baxımından bir-biri ilə necə sinxronlaşdırıldığı ilə müəyyən edilir; subyektin kapitalı təsərrüfat fəaliyyətində mənfəət əldə etməyə səbəb olduqda maliyyə resurslarının ən yüksək vəziyyətini təmsil edir; subyektlərin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi alternativ mənbələrin müəyyən edilməsini və konkret mənbələrin seçilməsini, maliyyələşdirmə mənbəyinin növündən asılı olaraq resursların daxil olmasının və xərclənməsinin təşkilini əhatə edir və s.

ƏDƏBİYYAT

1. Abasquluyev R. Maliyyə və kredit. Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2011. 256 s.
2. Агеева, Н.А. Деньги, кредит, банки: Учебное пособие / Н.А. Агеева. - М.: Риор, 2018. - 432 с.
3. Деньги, кредит, банки. Под ред. О.И. Лаврушина - М.: Финансы и статистика, 2015. – 560 с.
4. Соколинская Н. Актуальные направления развития банковского дела: монография / Москва: Русайнс, 2016. 274 с.
5. Управление банковскими рисками: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям экономики и управления / Л.Н. Тепман, Н.Д. Эриашвили. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 311 с.

Парвин Гусейн оглы Идрисли

Диссертант АГАУ

Электронная почта: parvin.idrisli@gmail.com

Кредитные ресурсы финансовой безопасности и стабильности как один из основных инструментов

Резюме

Целью исследования - подготовить предложения и рекомендации по обеспечению доступа потребителей к кредитным ресурсам, которые считаются основным средством реализации финансовой безопасности и стабильности.

Методология исследования – это системный и комплексный подход к исследуемой проблеме, при изучении различных аспектов финансового обеспечения использовались методы, связанные со сравнительным анализом, обобщением и оценкой.

Значимость исследования – полученные результаты могут быть использованы для решения теоретических и практических задач, связанных с более полным удовлетворением потребности потребителей в финансовых ресурсах.

Результатом исследования - с учетом современного уровня развития страны, заключаются в подготовке предложений и рекомендаций по обеспечению финансовыми ресурсами и удовлетворению спроса на кредиты.

Оригинальность и научная новизна исследования - исследование взаимосвязи финансовой безопасности, финансовой устойчивости и кредитования характеризует оригинальность исследования. На основе оптимального подхода к указанным вопросам полученные результаты можно считать основной научной инновацией исследования в целях обеспечения эффективности экономических отношений с потребителями и кредитодаателями.

Ключевые слова: *кредит, банковское дело, финансы, риск, качество, оценка.*

Parvin Huseyn Idrisli
Phd student of ASAU
E-mail: parvin.idrisli@gmail.com

Credit resources of financial security and stability as one of the main tools

Summary

The aim of the study is to prepare proposals and recommendations on providing consumers with access to credit resources, which are considered to be the main means of realizing financial security and stability.

The research methodology - a systematic and complex approach to the investigated problem, methods related to comparative analysis, generalization and evaluation were used in the study of various aspects of financial provision.

The significance of the study – the obtained results can be used to solve theoretical and practical problems related to more complete satisfaction of consumers' need for financial resources.

The result of the study - taking into account the modern level of development of the country, consists in the preparation of proposals and recommendations on the provision of financial resources and meeting the demand for loans.

Originality and scientific novelty of research - research on the relationship between financial security, financial stability and lending characterizes the originality of research. Based on the optimal approach to the mentioned issues, the results can be considered the main scientific innovation of the research in order to ensure the efficiency of economic relations with consumers and credit providers.

Keywords: *credit, banking, finance, risk, quality, assessment.*